

Cultura | Memòries

El Pimpinella Escarlata de la Catalunya republicana en guerra

Els metges han de salvar vides. Així ho entenia el doctor Francesc Fontbona Vázquez (1913-1998). Durant la Guerra Civil salva molts nois d'anar al front i passa per la frontera gent en perill. Però això serà considerat subversiu i és torturat en una txeca abans de ser condemnat a cadena perpètua. Ho recordaria en un quadern que ara surt a la llum amb el títol 'Tems de guerra'.

En plena guerra civil, un lluent Studebaker amb el banderí de l'URRS, de la falç i el martell, va aparèixer diverses vegades a la ratlla de Llívia amb França. Venia de Berga, però no el conduïa pas el seu xofer habitual, un general rus, sinó un capità metge català.

De tornada, el xofer anava sol. D'anada, el cotxe havia traslladat unes persones que, per por de perdre la vida per raons ideològiques o per no fer la guerra amb els republicans, volien refugiar-se a França i, en molts casos, passar a la zona nacional.

Tots els comissaris polítics que mantien controls a la carretera el deixaven passar, sense demanar cap document i, a més, saludaven respectuosament el xofer i els passatgers.

El general rus s'havia quedat a Berga dormint la borratxera. Era alcohòlic i el metge li provocava torrades llargues i tranquil·les per poder utilitzar el seu cotxe amb aquella finalitat inconfessable. El metge l'assistia en els seus tropells, se l'havia ficat a la butxaca i tenia el seu permís per a agafar-lo, però només per a anar cada tarda fins a l'hospital d'un poble del voltant, Vilada.

El capità metge que conspirava contra la República, Francesc Fontbona Vázquez (Barcelona, 1913-1998), va ser finalment enxampat.

Tres agents del Servei d'Informació Militar (SIM), la policia secreta republicana controlada pel Partit Comunista, el van detenir a Barcelona, el 26 d'agost del 1938, on era de permís, i va ser empresonat a la txeca de Vallmajor, la del convent de les Magdalenes. Condemnat a mort per un tribunal militar en un judici celebrat al Palau de Justícia, el president Negrín va commutar-li la pena per la de cadena perpètua.

Una de les poques fotos conegudes del doctor Francesc Fontbona durant la guerra.

Quan els nacionals van entrar a Barcelona i va quedar lliure, complia la condemna a l'Hospital de Sant Pau com a metge presoner, després d'haver passat un temps a la Model.

Francesc Fontbona Vázquez va escriure tota la vida uns quaderns amb records, meditacions i anècdotes. L'any 1987 va reportar-hi les seves peripècies viscudes durant la Guerra Civil.

El fill, Francesc Fontbona de Vallescar (Barcelona, 1948), conegut historiador de l'art i col·laborador d'EL TEMPS, n'ha transcrit i anotat aquesta part, que veu ara la llum amb el títol *Tems de guerra*, a les Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

El fill del coronel en cap de Berga responsable del centre d'allistament, instrucció i mobilització on havia anat a parar el capità metge, el CRIM 14, va descobrir-lo. "Ets un cas rar de metge-pimpinella escarlata", va dir-li.

Però no va pas delatar-lo. Més encara, va protegir-lo. Per diverses raons.

En primer lloc, perquè, homosexual declarat, i persona culta i de gran sensibilitat, xocava amb l'ambient familiar. Les germanes es burlaven d'ell perquè fugia de les dones. I el pare, un ferotge militar, també el menyspreava. Com va confessar l'oficial al capità metge, li pesava més la tara del fill que no pas les penalitats d'aquella guerra que ja veia perduda.

En segon lloc, perquè el capità metge havia salvat la seva mare, que estimava molt. Internada a l'hospital de sang de Vilada, patia una diabetis greu que el capità metge va tenir la sort de descobrir i posteriorment tractar amb èxit.

I en tercer lloc, perquè l'adorava. Una nit, a la llum d'una lluna magnífica, va dir-li que l'atracció que sentia per ell no l'havia sentit per cap més home. Però, com que tota la seva vida havia estat un fracàs, va anunciar-li que es mataria. Després d'una llarga conversa, el capità metge va aconseguir treure-li aquella idea del cap.

El fill homosexual havia resolt el greu problema que llavors tenia el capità metge, que a Berga, i en aquell centre, es trobava en fals. S'hi havia presentat d'estranguis, per evitar d'anar a primera línia. Gràcies al fet de ser fill del coronel en cap i a la seva diligència i mà esquerra, va arreglar-li els papers militars.

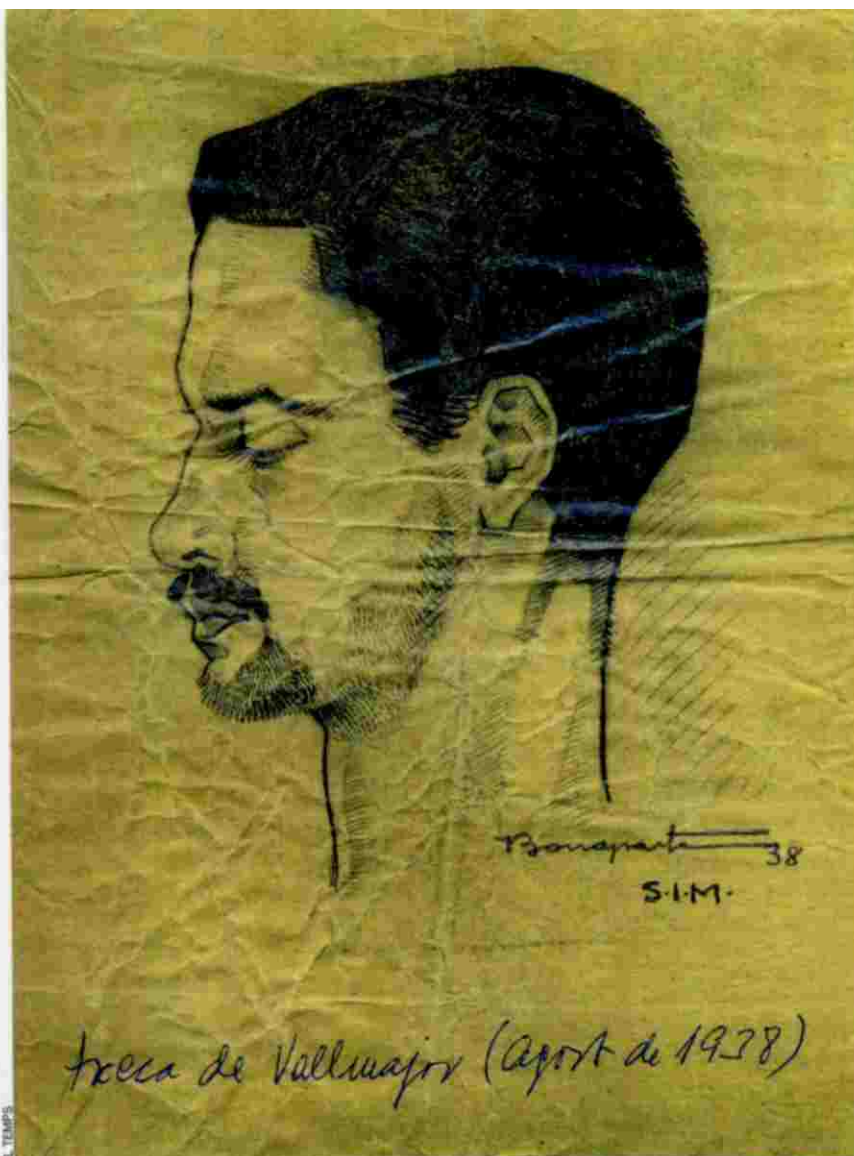
El capità metge hi havia vingut, fugitiu, des de Manresa. Quan el camió que el portava destinat al front d'Aragó, en un comboi menat pel Campesino —el militar comunista extremeny Valentín González González (Malcochinado, 1909-Madrid, 1983)— sortia de nit, va saltar del vehicle i va poder fer-se escàpol, tot i ser perseguit pels diversos escamots de soldats pels carrers de la ciutat.

A Berga el capità metge Fontbona no sols va muntar un servei d'ajuda a la gent que volia fugir a través de la frontera, alguns dels quals són esmentats al seu quadern, com el pintor Miquel Villà i Bassols (Barcelona, 1901-el Masnou, 1988). També va empescar-se diverses trapelleries per salvar la vida dels nois de pagès que es negaven a anar al front.

A la torre que ocupava el CRIM, aquests nois, si es resistien a anar al front, els mataben al jardí mateix. El capità metge va convèncer els comissaris polítics i el comandament militar que calia convertir una finca de Graugés, al municipi d'Avià, en hospital, perquè faria molt de servei quan el front d'Aragó es traslladés a Catalunya. Va demanar pintura, a més d'estris sanitaris, i va aconseguir que els nois de pagès detinguts retardessin la seva anada al front, fins al final de la guerra, perquè van ser utilitzats com a pintors. El metge va estirar l'operació tant com va poder, fent pintar primer les parets de blanc i després de verd, "per raons sanitàries".

Quan reporta el cas al quadern, anota que encara conserva cartes d'agraïment de pagesos de Puig-reig, Navàs i més pobles de la comarca, els fills dels quals van escapar del front fent de pintors a Graugés.

El general rus no va plantejar, gràcies a les torradores, cap problema. Però sí la seva secretària, una lituana que va sospitar del comportament del metge, fins al punt que va decidir eliminar-lo.

Retrat de Francesc Fontbona Vázquez pres a la txeca de Vallmajor el 1938, fet sobre un paper d'embalar. L'autor, Bonaparte, és un dibuixant valencià no identificat.

El grup de joves llibertaris de la FAI encarregat de matar els nois de pagès que es negaven a anar al front, van saber que se'l volien carregar. Aquells joves, que s'havien fet amics del metge, van dir-li que sabien que el volien matar aquell mateix dia a la carretera de Berga a Vilada, trajecte que feia

cada tarda. Perquè es pogués defensar li van donar una pistola.

En efecte. De tornada, va veure un cotxe i una figura femenina estintolada en un parafang, amb una arma a les mans. Sense que ella el veiés, va disparar-li tres trets i caigué a terra. Va llençar l'arma i va carregar-la, inconscient, al seu cotxe. La va traslladar a l'hospital de Berga, on la va atendre ell mateix. Dues vegades al dia li netejava la ferida a l'hospital.

La lituana va desaparèixer, a la francesa. Va saber qui li havia disparat? Potser sí i potser va ser ella qui va denunciar-lo al SIM, pensarà el metge. Si que ho va saber molta altra gent, com el fill del coronel, que llavors encara el

El doctor va trobar una sortida per a salvar la vida dels nois que no volien anar al front

Cultura Memòries

Francesc Fontbona Vázquez llegint a la seva casa de Barcelona, el 1936, abans d'incorporar-se al tribunal sanitari de reconeixement militar.

va admirar més perquè odiava la lituana fins a matar.

El jove metge Francesc Fontbona Vázquez, que des de la victòria del Front Popular va considerar que la República era tan facciosa com l'exèrcit rebel, va començar la seva tasca subversiva i clandestina, és a dir, antirepu-

blicana i pacifista, des del primer dia. Sense militar en cap partit ni adherir-se a cap ideologia, va relacionar-se amb algunes persones de cercles tradicionals i falangistes.

En primer lloc, salva la vida del pare. Esclatada la guerra i la revolució, s'entossudia a anar a una reunió de

la societat que presidia, la TOMSA (Todas Operaciones Marítimas Sociedad Anónima), bo i pensant que, com que sempre havia estat un pare per als seus obrers, no li passaria res. El fill va haver d'insistir molt, però finalment el va convèncer. A més, el va amagar a casa d'unes ties. Mentre sopaven, van sentir per ràdio que tots els dirigents de la societat assistents al consell havien estat passats per les armes com a enemics del poble.

A més del pare, salva la de Joan Ventosa i Calvell, segon home de la Lliga, parent de la família, que havien amagat a casa d'un oncle republicà i que va poder embarcar en un vaixell de guerra francès.

El jove metge va ingressar primer a Sanitat de Guerra. A Sant Pau va formar part d'un tribunal de reconeixement militar. Per poc que pogués, els declarava inútils totals.

Després de la guerra, un metge va publicar un llibre que relacionava l'augment de les úlceres, durant el conflicte, amb el dèficit vitamínic. Quan el va presentar a l'Acadèmia de Medicina, el doctor Fontbona li va dir que, com ja feien els soldats alemanys el 14, per defugir la primera línia feien un dia de dejú i el segon prenién un pot de llet condensada al bany maria. La llet densa enganxava les parets de l'estómac i prenién, amb les farinetes de bari, les formes més extravagants.

Fins que va arribar a Barcelona de permís, aquell agost de 1938, se n'havia sortit prou bé. Però a la txeca va ser, escriuria, enterrat en vida. Hi va ser torturat, físicament i psíquicament, de les maneres més refinades i cruels.

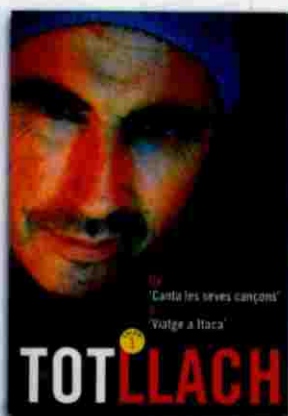
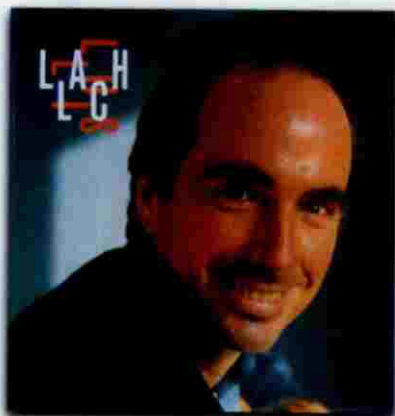
Un dia és traslladat en camió, amb altres presoners, a un turó de la Torrasa, de nit. Hi és forçat a cavar-hi forats de set pams. En clarejar comencen a afusellar-los, l'un darrere l'altre. Moren amb el braç enlaire i cridant "Arriba España". Quan només queda ell i un altre jove, els diuen que aquesta vegada tenien viatge de tornada i la propera, si no canten, acabaran com els altres. Ell no pot delatar ningú perquè no forma part de cap xarxa organitzada.

Per sort, el judici arriba aviat, salva la vida i, anys després, ho recorda en el quadern que ara deixa de ser inèdit.

Lluís Bonada

Edicions: Tres i Quatre / València

LLUÍS LLACH: LES SEVES CANÇONS I LA SEVA HISTÒRIA

Pots seguir-nos a
Facebook i Twitter

Visita la nostra
botiga virtual en
www.tresiquatre.com